

VERNER VON
HEIDENSTAM

Om
svenskarnas
lynnne

*

Om svenskarnas lynne

Bokutgåva

Albert Bonniers förlag, Stockholm 1914.

Epub-version

Skapad 2015-05-12.

Läs mer

[Här](#) kan du läsa verket på Litteraturbanken. Mer om och av Verner von Heidenstam kan du läsa [här](#).

[Litteraturbanken.se](http://litteraturbanken.se) – The Swedish Literature Bank

Svenskarna, skriver Johan Brovallius 1735, äro »en Trumslagerisk Nation med Fattigdom, Ape-högfärd och Puttelkrämeri». Vår litteratur vimlar av liknande utfall mot oss själva, och de mottagas alltid med öppen eller förtegen belåtenhet. Ingenting frukta svenskarna så mycket som att bli slagna på fingrarna med självöverskattning. Inom hela samtiden finns icke heller ett förnämre och mer vinnande folkdrag än denna nationella självironi. Hur på en gång blyg och stolt ter sig icke en sådan självförnekelse vid sidan av de andra nationernas förgudning av det inhemska! Ett sådant inåtseende öga öppnas först hos en hög och gammal kultur och under skeden, då ett folks förmåga att skärskåda sina egna lyten och fördomar skärpes ända till ytterlighet, ja, till en tragiskt förstörande makt. Den svenska nationen liknar en vittberest gammal världsman, som varit med om allt och prövat allt. Han har mätt djupen i politikens orena flöden. Han har förbluffat Vatikanen med sina hermeliner och silverbjällror och Versailles med sina älghudshandskar och kragstövlar. Han har ätit nådebröd hos sultanen och bjudit tyska borgare på springbrunnar av vin. Hans historia är brokigare än Karl Knutssons levnadssaga, och världsklok och allerfaren gnuggar han händerna och bugar och bugar. – Mina herrar, säger han till sina grannar, tilltro mig ingen betydelse. Jag är en gammal tok, och alla mina barn äro så fullkomligt obegåvade, att jag råkar i misstämning bara jag talar om dem. Jag begär ingenting, mina herrar, önskar ingenting, och ni skola därför inte heller begära något av mig!

Ett sådant självtvivel, hur vinnande det än kan synas, leder ofelbart till undergång. Väl kan ett mer storartat slut aldrig vänta ett gammalt folk än att med vetandets mogna frukter i knät och självanklagelsen på sin mun sluta ögat till sömnen; men det är livets lag att rygga tillbaka vid ättestupan, och svenskarnas lynne är ännu för rikt på möjligheter att den genomskinligt kalla dagen i vilken de betrakta varandra, nödvändigt skulle vara höstens. Underskattandet av det inhemska har sin skugga och medför ett fördärligt och löjligt överskattande av det främmande. Svenskarna förtiga artigt, att det utland, inför vilket de så gärna böja sina huvud, är ett Utopia, som endast finns till i deras egen självkritik. Skillnaden mellan Sverige och de stora kulturlanden är förnämligast en portmonnäfråga. De äga blott i massa vad vi äga styckevis. Där vi skjuta med en kanon, skjuta de med fem. Där vi ha en Berzelius, ha de två – och långa tider ingen. Frampressa ur de stora kulturlandens odling själva dess quinta essentia och pröva den vid sidan av det förnämsta, som vi under de sista trehundra åren frambragt inom naturforskning, diktning och konst samt vid rådsbord och på slagfält! Jämförelsen utfaller icke till vårt men. Med sin eldsjäl är Tegnér såsom andlig typ ännu intressantare än Goethe, som väl är den metafysiska lyrikens oomtvistade konung, men vilkens självbiografiska skrifter förblekna vid sidan av de tegnériska breven. Vilken ryktbarhet skulle icke omstråla Sergel, om han åtminstone bott med sin hushållerska vid Östergade! Endast på filosofiens byggnad saknas en svensk minnestavla, och likt italienarna ha vi i poeterna haft våra filosofer. Till och med den hetkindade Fredman, som väl aldrig drömt att eftervärlden skulle märka grubblarens panna under vinlövet, har med shakespearesk hand samlat sina epistlar till en världsåskådning. Våra yrkesfilosofer äro dilettanter och ingenting mer. Tidigt intvungna i ämbetsmannens rock, ha de aldrig vågat draga konsekvenserna, aldrig vågat uppställa ett subjektivt grundpåstående. De ha från början sett sig nödda till en dogmatisk kompromiss, som omöjliggör allt filosofiskt tänkande. Här stå vi åter framför portmonnäfrågan. Den fylligare utveckling, som endast penningen och ett bredare personligt liv mäktat skänka, har endast sällan förunnats Sveriges söner. Vi få mindre döma svenskarna efter de skördade frukterna än efter den löftesgivande blommen.

De stora kulturlanden besitta ej ett fullkomligare samhälle än vi, ej färre köpta röster och firade nollor, ej mindre av fåkunnighet och mörker. Våra städer överraska genom sin ordning. Våra sjukhus äro mönstergilla, våra kirurger stå på höjden av sin tid. Alla uppfinningar, alla

kulturens yttre hjälpmedel ha vi förskaffat oss, och alla andliga strömningar äga vårt öra. Medkänslan för djuren, som närmast vilar på ett upplyst omdöme, står hos oss högre än på kontinenten, om också i fråga om slakt en låg grymhet ostraffad ännu är rådande. Låt vara att åtskilligt omkring oss synes lumpet och futtigt. När parisaren eller berlinaren äger vår självkritik, betraktar han dagens händelser med samma känsla, ty alla lokala intressestrider och vardagliga tilldragelser få oundgängligt samma tarvliga drag. Det finns ingen tid och ingen ort, där ej detta varit förhållandet. Vistelsen utomlands vederkvicker, emedan vi där bättre kunna avsöndra oss och bestämma över vår dag. Oinvigd i veckans småaktigheter märker resenären ej dessa. Han strövar kring bland samlingar och slott, bland bibliotek och teatrar och betraktar ett folks hela historiska liv i stället för det tillfälliga. Det är just hans främlingsskap som öppnar den vida och imponerande överblicken. Res därför gärna och res så länge, att du vid hemkomsten liksom Odyssevs icke igenkänner din egen fädernekust! Dess mäktigare skola linjerna lyfta sig. Varför skulle också massor av hus, massor av droskor, massor av poliskonstaplar göra ett mer kulturellt intryck än t. ex. Linnés tysta Hammarby? Det finns både Eldslandet och Hellas inom Stockholms tullar. Var helst du inrättar din kammare med dina böcker och dina papper, kan du lika väl känna dig i århundradets kulturcentrum som sutte du på hôtel Continental vid Tuilerieträdgården.

Det är betecknande, att till folkhjälte icke korats den gamle kung Gösta, svensken av oblandat blod, befriaren, »som hela vårt Sverige murat från grund och till tak», utan Gustav Adolf, den lysande och mer kosmopolitiska triumfatorn, som stred och blödde utom rikets gräns. Den hemförda lagern synes svenskarna ypperst, och liksom schweizarna drogo bort för att vinna guld, gå nutidens svenskar till utlandet för att vinna rättvisa. Utlandet har upphöjts till högsta auktoritet, och dock veta vi alla, hur grunt ett främmande öga måste betrakta vårt inre liv och särskilt de yttringar därav, som samlas i skrift och bild. När för ett antal år sedan en svensk-fransk historiemålning belönades med ett högt utländskt pris, hälsades den här hemma med ett stormande jubel, i vilket några förståndiga invändningar spårlöst drunknade. Däremot hördes icke något dylikt folkjubel framför Rosens »Den förlorade sonen» och än mindre kring de många obetitlade konstnärer, som icke fått sina verk avstämplade utom riket. När Cederströms »Karl XII:s likfärd», som i kompositionens kraft närmar sig Höckerts »Slottsbranden», trots utländsk berömmelse möter köld, måste detta tillskrivas att ämnet avhandlar svensk historia. Vilken ung flicka som helst kan spela Grieg, medan det finns begåvade svenska tonsättare, som hon knappast känner till namnet. Om du frånser den dramatiska diktningen, sitta våra grannfolk för tillfället knappast med trumf äss i en enda givning. Vi stå dock mer okända för dem, än de inför oss. Till och med deras bästa huvud säga sig blott med svårighet läsa vårt språk, medan även de dummaste svenskar obekymrat förstå deras bygdemål. Sverige blir en styvmoder mot sina egna för att visa sig dess givmildare mot främmande. Till och med den lille François Coppée har i ett svenskt blad utnämnts till mästare, och gömmer sig på en svensk badort en parisisk småborgare med sin feta älskarinna och kallar henne madam, tävlar hela societeten om sällheten att få lysa med sin knaggliga »franska». Allt sedan Lucidor har Sverige fött talanger utan att bekymra sig om deras växt, under det att vilken liten utlänning som helst överhöljs med hedersbetygelser och löjlig ära. Sverige omhuldar icke begåvningen utan stryper henne med skuggrädsla, avund och ämbetssysslor. Självunderskattandets röta breder sig vida. Det finns icke en avkrok i Europa, där fosterlandskärleken ligger så död bakom ihåliga ord som hos oss, och det finns ingen Medea, vilken har sin mördarekniv så sölad av egna söners hjärteblod som Sverige.

På Norrlandsgatan flamlar om aftnarna en präktig transparang med den odödliga påskriften: Utländska lumpaffären. Man liksom tycker sig känna hur mycket härligare de utländska lumporna måste vara än de föraktliga svenska. Samma transparang borde sättas ytterst på

hamnpiren i Malmö för att säga den landstigande främlingen, vart han kommit.

*

Svenskarnas lydnad för lagarna och deras sällsynta plikt känsla göra dem gärna sedda, var helst de slå upp sina bopålar, och deras vördnad för ålderdomen leder tanken mot forntiden. Brist på konservatism är likväl det svenska lynnets största svaghet. Liksom självkänslans slocknande är främsidan av de mest vinnande egenskaper, så är också svenskarnas brist på konservatism främsidan av deras mottaglighet och smidiga fattningsgåva. De sakna helt och hållet den konservatism, utan vilken ett folk aldrig kan göra en påtaglig insats i det allmänna kulturarbetet. Till och med Japan och Kina ha blott och bart genom sin oföränderlighet, åtminstone estetiskt, lämnat sin skärv. Svenskarnas ytterliga modernitet, deras rastlösa brådska att tillägna sig alla nyheter äro just egenskaper, som i våra dagar göra dem mer än rättvist obemärkta. De äro den germanska rasens mest kosmopolitiska och moderniserade nation. De synas därför lika alla andra. De äro en spegel, i vilken utlänningen dunklare eller tydligare igenkänner sig själv. Den djupa obestickliga utveckling inifrån, hvilken för ett folk är lika fruktbringande som för individen och dagligen slår klingande mynt av lynnets alla möjligheter, står dem ödesdigert fjärran.

Deras byggnader, deras seder och bruk sakna nationell prägel och beteckna blott summan av det för tillfället modernaste. I hela riket finns icke en enda orörd byggnad från medeltiden, och en främling utan kunskaper skulle kunna anse Sverige för ett nytt land utan historia. Den allmänna storstadsstilen nedtränger med snabbhet till landsorten, bland vars nytimrade paradhus du svårligen skall kunna återfinna en liten småstad från din farmors förlovningsår. Res i stället till Danmark, och bakom de små fönsterrutorna, där de vita gardinerna och krukväxterna nyfiket skjutas åt sidan, framtitta vänliga, underbart gammalmodiga huvud med stärkt mössa och benat pannhår, och du skall förstå, att tidens hjul där rullat långsammare, och att det danska folklynnets, trots allt, i grunden är mer konservativt. Vill du höra munkarna sjunga mässan med samma ord och i samma tro som vore den heliga Birgitta ännu på vallfärd till Rom, behöver du endast begiva dig till Tyskland. Där kan du ännu få bäddas på gammaldags vis med ett bolster i stället för täcke, och där bjudas dig de mjöltunga rätter, på vilka ingen ätit sig sjuk i Sverige sedan din stamfars gravöl. Framför portvalvet till Stollberg, det sovande slottet i skogarna på Harz, vakta än i dag femtonhundralets hillebardierer, och runt borgen ser du de bevarade medeltidsgator, som du förgäves söker i Vadstena. I Lübeck träder du under den gamla stadspört, som ännu borde spegla sig i Norrström. Vill du pröva den klövjesadel, i vilken stolts jungfrun, kringvärmd av stigmän, red till gillet, begiv dig till Tyrolen – och vill du skaka hand med själva stigmännen, då kan du träffa dem i det gamla kulturlandet Italien. Önskar du torka din kappa framför elden i kung Adils ryggåsstuga, då leder vägen upp till Norges konservativa odalmän. Kort och gott, söker du konservatism, så res vart dig lyster, blott icke inom Sveriges gränser. Allt, som kan kallas modernt, särskilt allt, som kan öka bekvämligheten och lyxen, tillägna sig svenskarna däremot med svindlande brådska. De äro kinkigare på tobak än paschorna i Stambul. De äro större vinkännare än provençalerna, och inga lorder kunna sakrikare bedöma en konjakssort än ett par stackars skuldsatta svenskar, som nyss lämnat föräldrahemmet.

Om denna modernitetsjakt ådagalägger brist på motståndskraft, är den, som antytt, dock så innerligt sammanvuxen med det svenska lynnets yppersta egenskaper, att icke ens den mest ingående granskning skulle mäka att till fylles särskilja skugga och ljus. En nation, som genom sina regenter, sina långvariga krig och genom immigranter under århundraden stått i så livlig beröring med utlandet, kan icke bevara många särdrag, och påtagligen har motståndskraften likväl varit större än i förstone kan tyckas. Hur snabbt ursprungligheten uppblandas, visa oss

närmast norrmännen, som genom sin konservatism och sitt avsöndrade läge visserligen nyss vid en för dem gynnsam tidpunkt skapat en nationell litteratur, men hos vilka beröringen med utlandet redan orsakar en märkbar förtunning och avmattning.

Hur ofta betecknas icke emellertid svenskarna såsom stillastående och konservativa! Denna villfarelse orsakas närmast av deras tillbakadragna tystlåtenhet. Svenskarna frukta nationellt offentligheten på samma sätt som denna fruktas av en bildad privatman, vilken kan tänka åtskilligt, men skyr att predika det på torget. Tidningarna äro ingalunda ett uttryck för de bildades verkliga meningar. Spörj däremot mellan fyra ögon vid taffeln våra statsmän, våra lärda, våra konstnärer och talanger inom alla riktningar, och svaret får en helt annan klang av skepsis och fördomsfri uppfattning än när det uttalas till allmänheten. Svenskarnas höga upplysning är icke offentlig utan den är en offentlig hemlighet. Detta medför en nihilism och en demoraliserande dubbelhet, som erinra om förhållanden i despotiskt regerade land, och som utmytna i likgiltighet. Vem som helst vet, att det offentliga uttalandet om en fråga, en ny bok eller en tilldragelse har föga att skaffa med det, som man i själva verket tänker. Allting blir lika bra och lika dåligt, och blott det utländska har rang. Åter se vi här ett aristokratiskt drag, och åter se vi, hur lätt ett sådant förbleknar till en svaghet, som lämnar spelrum åt den lumpnaste egennytta och feghet. Denna ömsom klandervärda, ömsom världskloka och överlägsna tystnad måste mer än något annat göra oss svårförstådda inför yngre nationer, som ännu skriva på sin Atlantica.

Ingen missteckning kan vara grövre än den, vilken framställer svenskarna som skrytsamma pratmakare. Storordiga chauvinister bullra visserligen också i Sverige, men icke bland de andligen framskjutna, som hos många andra folk, utan bland nollorna. Vill du höra en riktigt urmodig patriotisk gaskonad, res då till de stora kulturlanden! Till och med bland storhetstidens flygande fanor kännetecknas svenskarna av en viss tillbakadragen och blyg tystlåtenhet. Den trycker sin stämpel på vårt liv och våra nationella fester, som sakna poetisk djärvhet och anordnas för ämbetsmannamässigt och fantasilöst och förfela därigenom sin verkan. Vi äro för blyga för att någon bland oss skulle våga uppträda med handlingar eller förslag, vilka kunde uppfattas som ett personligt jagande efter uppmärksamhet. Därför blir allt för torrt och formellt. När Hugo jordades, stod om natten hans kista under den napoleonska triumfbågen, omgiven av brinnande fyrfat. Vi däremot vågade nyligen icke ens resa en grift i Djursholms skogsdungar eller i vår stad åt en av våra avsomnade diktare. Vilken svårighet hade det varit att insamla hundra tusen kronor och bygga hans mausoleum under lindarna i Humlegården! Varför gjorde vi det icke! Därför att vi voro för blyga. Samma skygghet breder sig över vår politik och våra reformer. Vår modernitetsiver låter ingen känsla binda oss vid det gamla och hävdvunna, men vi hållas tillbaka av vår skygghet, stundom också av vår erfarenhet och skepsis, och det sammanhänger rent av med vår tillmötesgående hövlighet att vi ej gärna slå av varandra huvudet i onödan samt att reformernas man alltid först framträder i elfte timmen. Så har det varit från Engelbrekts dagar allt intill nu, och denna långsamhet, som rymt så mycken plikttröhet och heder, men även självviskhet och gladlynt lojhet, är konservativ blott till skenet.

Icke heller äro svenskarna konungskt sinnade. De fasthålla vid ett monarkiskt statsklick, emedan det tills vidare synes dem ändamålsenligast, men de sakna den känsla för »legitimiteten», vilken väl måste anses som rätta märket på ett monarkistiskt lynne. Statsvälningen 1809 åsågs med största lugn, och ej långt efteråt valdes utan betänkligheter en utländsk revolutionsgeneral till konung. Under Sturarnas riksföreständareskap hade vi republik, och efter det nattliga skottet vid Fredrikshald bultade åter republiken på rikets port. Den hängivenhet, som många svenska konungar förmått väcka, har påtagligen mer framkallats av

deras personliga egenskaper än av kronans glans, och en andligt och kroppsligt underlägsen furste skulle än i dag möta samma ovilja som fordom Kristofer av Bayern. Både i Danmark och Norge skyntas ofta bortom dagens fejder en naivare tillgivenhet för regenthuset såsom sådant än hos oss. Vid den senaste silverbröllopfesten i Köpenhamn flammade på mången småborgares transparang ett: »Gud välsigne vårt älskade kronprinspar!» Något dylikt skulle alldeles icke ligga för stockholmarna. En framstående norsk målare skildrade en gång i ett stockholmsbrev en droskkusk, som ideligen talade om kungahusets medlemmar med titeln deras kungliga högheter o. s. v. Droskkusken var utan tvivel en förklädd kammarjunkare, ty utom vid tilltal användas dylika titlar endast inom hovkretsar och ej heller ständigt där, alldenstund den svenska hovetiketten är synnerligen otvungen och fri. Den, som söker en strängare, får uppvakta i Amalienborg. Dessa smådrag anföres endast för att påpeka, hur genomgående grannfolken missförstå svenskt lynne och hur föga de känna det.

Med större fog kunna de kalla svenskarna ett ämbetsmannafolk, ty ämbetsmännen lyfte redan tidigt huvudet högt och samlade makten på sitt bord. Till och med inom rent andliga uppgifter såsom inom forskning, vitterhet och konst medför en ämbets titel än i dag en viss oantastlig auktoritet, som vore snillet ett gifbart privilegium. Vad är då en ämbetsman? I vanliga fall en person som behöver en anställning för att kunna leva och följaktligen ingenting märkvärdigt. Emellertid kan den självdisciplin och måttfullhet, vartill han blir nödgad, omöjligt fränkännas civilisatorisk betydelse. Till och med i östligare riken, där han förvandlas till en blodsugare och ej ledes av skandinavens ansvarskänsla och i regeln omutbara hederlighet, fyller han en kulturell uppgift, som samtiden merendels underkänner. Det svenska ämbetsmannaväldet har utan tvivel varit både den naturligaste och för nationen gagneligaste bryggan från det förflutna till det kommande. Vill du emellertid beskåda riktigt urmodiga och glorvyrdiga ämbetsmän i peruk och talar, sök dem då ej längre i det moderna Sverige utan i de stora kulturlanden!

*

När historien rannsakar de meningsskiljaktigheter, som i följd av olika inre förhållanden trängt sig mellan de båda brödrafolken och som ingen unionsform kunnat förebygga, skall hon säkert medgiva, att två folk, de många förflugna orden till trots, sällan mött varandra i en fejd med så mycken inre aktning och så pass ren sköld. Svenskarnas aristokratiska sinnelag har icke såsom normännens sammanfallit med tidens demokratiska, men detta är tillfälligt och får icke tydas som ett varsel om slocknande livskraft. Sverige har haft sitt tyska skede och sitt franska, men det halvt amerikanska, som under århundradets senare hälft gått över världen, kan i ett så motsatt lynne som det svenska endast alstra en tistelskörd.

Den långa freden har förvandlat de krigiska svenskarna till köpmän med välståndet till mål. Välstånd, det är borgerlig epikureism. Tidningarna utvecklas mer och mer till affärsföretag, som spekulera i politiska konjunkturer. De beryktade riddarhustalen, som i sin retoriska ståt alltid buros av den svenska kärleken till det storslagna och upphöjda, ha tystnat. Adeln har blivit en borgarklass, hos vilken lyxen icke längre medför någon trängtan till intellektuella förströelser. Sverige har hemfallit åt en materialism, som, blottad på allt idéinnehåll och på varje annan känsla än egennytta, undergrävt vår auktoritet och vår sista återstod av självkänsla. Det blir för en sådan tid ett livsvillkor att arbeta på nationalkaraktärens och den fäderneärvda odlingens förfall. Materialismen söker hos de latinska folken en motvikt i det sköna, hos de germanska och anglosachsiska i fromleri. Också se vi, att i Amerika penningemarknadens hänsynslösaste hövdingar oftast äro pietister. Varken krig, envælde eller frihetstidens subsidier ha vågat ett sådant anlopp mot vårt lynne och våra kulturella traditioner, som de senaste decenniernas förvärvstörst och fromleri. Sverige har förlorat sin blygsel inför framtiden, men det kommer en

dag, då de kvarlämnade tidningspackorna brytas och historien sitter till doms, och då skall tilläventyrs en eller annan av mina herrars sonsöner icke finna någon avsevärd grund att påpeka släktskapen.

Sedan hedenhös voro svenskarna böjda för religiositet, om också reformationen hos dem liksom hos deras stamförvanter närmast var av sedlig och politisk natur. De i Sveriges hävder mest framskjutna religiösa personligheterna, såsom Birgitta, bröderna Petri och Svedenborg, bära dock alla det svenska draget av måttfulla kulturmänniskor, och de inkomna råa bildstormarna jagades ur landet. En Knox eller en Calvin skulle med sin mörka fanatism icke ha vunnit svenskarna. Det moderna fromleriet får därför ej till alla delar jämsställas med »den oskrymtade gudsfruktan» hos våra fäder, som gärna såg ett filosofiskt arbete vid sidan av bibeln eller vilken i fall av verkligt biggotteri, såsom bland de olyckliga krigsfångarna i Ryssland, åtminstone icke valde en alltför avlägsen ståndpunkt från den allmänna bildningsgrad, vartill fäderneslandet då hunnit. Även minnas vi den ovilja och stränghet, med vilken Karl XI och hans frejdade son från första stunden mötte den pietistiska rörelsen, och den senare var mot slutet av sitt växlingsrika liv på god väg att omdanas till tvivlare. På botten av protestantismen ligger en ovig träklubba, som i sekterismens hand visat sig tjänlig att svinga mot högre kulturella traditioner, men som de upplysta sällan nedlät sig att gripa. Den klubban passar illa i det svenska lejonets ramar. Ett geni kan möjligen bli katolik, läsare aldrig, och den ridderliga och aristokratiska färgen över svenskarnas inre och yttre liv kan aldrig sammansmälta med en åskådning som lämpar sig för de norska fjälldalarnas bondebefolkning eller Västerens farmare. Därför blir hos de bildade det moderna fromleriet ett avfall från svenskt lynne. Eftersträva nutidens bildade svenskar ett religiöst formulerande av känslan, måste de samlas ungefär kring den Rydbergska ståndpunkten. Om pietismen har ett uppfostrande inflytande på de obildade, förvandlas den dock till ett förtryck, när den som en kvav dunst från kojan och bönehuset stiger upp till de bildade och sätter de förra klassernas okunnighet till censor över en gammal nations förädlade odling. Alldenstund pietismen hos de djupare leden upprinner ur grubbleri och ideella krav, behövde den dock aldrig i och för sig bli en fiende till högre intellektuella värv utan kunde gott tänkas såsom dessas folkligare syster, så fram ej agitatorernas härsklustnad beredvilligt ledde floden över den naturliga strandbrädden.

En tid som den beskrivna kan endast betrakta konsten med samma misstro som den, varmed glädjeflickan ser sig om efter prästen. Det närvarande är hos oss icke utan likheter med det trumpna tidevarv, som i England avlöste Shakespeares och Elisabets.¹ I stället för att arbeta på smakens höjande sänker sig mången tidning under publikens nivå och vidmakthåller det groll mot den inhemska konsten, som egentligen först frammanades under åttiotalets tvister, men vilket långt efter dessas bortdöende fortlever som en vana. Vill någon för närvarande kasta sig över ett konstverk med de orimligaste beskyllningar, kan han alltid räkna på ett tacksamt följe. Att vetenskapen står jämförelsevis skyddad, om också på långt när ej efter förtjänst uppskattad, beror uteslutande på dess mer ämbetsmannamässiga ställning. Visserligen har Svenska Akademien genom minnespenningar och gravstenar och genom hela sin ställning givit litteraturen en oundgänglig statslig bekräftelse och i det hänseendet varit till ett verkligt, erkännansvärt gagn, som vittnar om stiftarens blick för svenskt lynne. Samma bekräftelse har konstakademien förlänat de bildande konsterna. Lika fullt röjer sig mot alla estetiska skapelser ett skadeglatt hat, som urartar till pöbelaktig ligkiltighet för allt djupare sjäsliv. Polemiska diktare ha beständigt mött motstånd i alla land. Garborg utropar mitt i det vittra Norge, att han icke kan leva annat än i en fjällhydda uppe vid snögränsen, och Kristiania målas av skriftställarna i färger, som icke väcka reslust. Björnson och Ibsen ha nödgats att tillbringa långa tider

av sitt liv i fjärran land. Shelley, Byron och Heine dogo i landsflykt. En allvarligare inblick i det germanska och anglosachsiska sinnets hemligheter kan till och med skönja vissa sympatiska grunder för denna jungfruliga och till skuggrädsla stegrade ovilja mot våldsammare konst. Men allt detta räcker icke att förklara de närvarande förhållandena i Sverige. En sådan obeläsenhet, en sådan förkärlek för det medelmåttiga som hos våra bildade klasser återfinns man på sin höjd i det stora kulturlandet Tyskland – våra författares Kongo. Kanske återfinns man också något liknande inom många kretsar i de andra stora kulturlanden, men säkert icke hos något av våra grannfolk, och den plebejiska enfalden pryder icke förädlade germaner. Våra stora klassiska skalder ligga förgättna, Bellman lever endast på sina melodier, och nyare vitterhet och konst betraktas ungefär som en icke straffbar förbrytelse. Knappast något ådagalägger klarare än detta, med vilken hisnande snabbhet svenskarna i följd av sin brist på konservatism böjt sig under det införda dyrkandet av de materiella »intressena» och hur instinktivt dessa »intressen» frukta en återvaknande nationell självkänsla. Det nuvarande har sin närmaste förebild i frihetstiden, och liksom denna föll för en återväckt självkänsla, så skall också en gång vår tid förgöras av samma korrigerande makt.

Ovillkorligt framtränger emellertid i våra dagar den frågan: sakna svenskarna estetiskt sinne? Att deras ytterliga frivolitet i tal och skämt sedan gammalt har sin naturliga motvikt i kärleken till det sentimentala, då det gäller dikt och bild, bevisar ingenting; men väl finns förutsättningen till estetiskt sinne i den forntidsaktiga inbillningskraft, som varit själen i deras historia. Så snart gustavianerna återväckte nationens självkänsla, stod inbillningen på nytt i ljusan låga, och tronföljarevalet i Örebro, vilket väl får betraktas som svenskarnas senaste historiska handling av nationell inbillningskraft, står vår tid ännu för nära att behöva bli den sista. Den inbillning, som tömmer sin styrka i handling, söker inga andra utvägar, men knappast hade svenskarna på allvar stuckit huggvärjan i skidan, innan hos dem uppblomstrade en vitterhet, som i oöversättlig och följaktligen av andra oförstådd lyrisk skönhet vida överstiger allt vad våra grannfolk ännu haft att bjuda intill dag som är. Frånvaron av en fylligare dramatik är ingalunda ett tecken på bristande inbillning, ty en rörlig inbillning spränger snarare, liksom känslan och reflexionen, konstruktiva helhetsbilder. Också bär den svenska diktkonsten övervägande en »fantastisk» prägel, och typiska äro en Almqvist och en Lidner, vilken senare förenar alla de tre väsentligaste känнемärkena: inbillningskraften, sentimentaliteten och formalismen. Låt oss däremot tillstå, att svenskarna sakna konstruktiv förmåga, och att detta möjligen står i förvantskap med deras brist på filosofi. Men månne icke betydelsen av det konstruktiva härvidlag i allmänhet skattas för högt?

Fransk smak och en förfinad kultur ha ingivit svenskarna en böjelse för formalism, som egentligen står i strid med deras rörliga inbillning. Vi träffa här ånyo en av de många motsägelserna. De flesta svenskar uppfatta icke konstverket som blott och bart ett medium utan som ett prydnadsting, vars värde ligger i den formella korrektheten. Särskilt har rimflätningen blivit alltför tvungen, ehuru svenskan därvidlag har mer att lära av befryndade språk än av avlägsnare och mer rimrika. Skriven av svensk hand skulle Per Gynt anses vårdslös och formellt misslyckad, och endast därför att boken författats av en norrman kallas de många nyckfulla rimen »urkraftiga». Allra minst ha vi någon grund att klaga på »Stockholmsrim», så länge vi med nöje läsa bygdemål. Det finns intet riksspråk för inbillning och känsla, och »Stockholmsrim» ha sedan gammalt skrivits av stockholmare. Det finns ej ens något skäl varför vi icke skulle återupptaga det vokala fornrimmet och än i dag med fiskaren vid Tynnelsö rimma »Lerbak» och »bispens fat». Det tyska språkets yppersta diktverk äro sida efter sida så översållade med frankfurterrim och oäkta rim, att just dessa giva den egendomliga prägelns åt

stilen. Är det icke svenskarna nog om de rimma jämbördigt med Goethe? Formell styrka, det är pregnans! Dessa halvt skämtande ord äro mer än en polemisk snärt för dagen. Det må till och med ifrågasättas, om ett sparsammare bruk av rimmet ej skulle vara mer överensstämmande med modersmålets karaktär. Vårt brokiga lynne skulle dock förneka sig självt, om det ej också länge sedan givit oss många både orimmade och underligt spunna dikter, som säga oss, att lämna svenskarna formalismens farvatten, så besitta också de en tillräckligt »urkraftig» arm att styra efter ännu oupptecknade stjärnor.

*

För hellener och romare uppenbarade sig den högsta landskapliga skönheten i den lummiga havsstranden. Långa tider förgingo, innan fjälltrakten förmådde ingiva annat än fasa, och först vår tid har ovan bergsstupornas hisnande prakt upptäckt stillhetens och den överjordiska klarhetens majestätiska skönhet, vid sidan av vilken havet med sin döda synrand och sin tunga luft faller till föga. Det svenska landskapet har alla trappsteg från hav till snöfjäll. Det är en lika brokig mosaik som det svenska lynnet och lika svårt att överskåda i samlade linjer. Men märk missförhållandet mellan uppsvenskarnas håg för det storartade och det täcka, i oändliga enskildheter splittrade landskapet! Inbillningen söker på alla sätt överskylla denna tvedräkt. Furorna diktas skyhöga. Förvägna klippor hänga över dånande forsar, och skären, som skalden befolker med mörka vikingagestalter, bli underliga öar utom civilisationens råmärken. Sin olustigaste uppsyn visar det svenska landskapet i disiga sommardagar, då blåsten vänder löven aviga och markerna bli grå och liksom överyrda av allt det damm, som århundradet hopat i ämbetsverk och spannmålsbodrar. Det var bestämt på en sådan dag som gamle kung Gösta trätte om sina laxafisken.

Ingenting förkättra svenskarna dock så gärna som det nordiska klimatet. De växlande årstiderna bjuda en vederkvickelse och förströelse, som sydlänningen saknar, och vända vår uppmärksamhet mot naturen. Vi ömsa landskap och levnadsvanor fyra gånger om året utan att behöva förflytta oss, och vi vänja oss att granska himmel och luft. Skönast är senhösten, hemmets och det andliga arbetets årstid, då brasan brinner, då dagarna bli allt kortare, vägarna allt tystare, och då julgranarna tåga upp på torget. Det är årets högtidligaste och mest obeskrivliga stund, då den första snön börjar falla och hela folket bereder sig till den gamla midvintersfest, som mindre gäller den återvändande solen än den egna härden och känslan för själva det ärvda landet.

Det svenska lynnet har i sin splittrade mängd av detaljer alltså likhet med landskapet. Medan våra grannfolk ofta kunnat karaktäriseras i några få ord, är svenska lynnets psykologi så fullt av motsättningar och så skiftande, att ingen någonsin lyckats att sammanföra färgerna till en helgjuten bild. Det enda nordiska folk, vars odling i många stycken kan upptaga en tävlan med den svenska, är de intellektuellt anlagda danskarna, men deras yttre historia har icke samma äventyrliga resning och icke samma egendomliga särdrag som tidvis svenskarnas – den utländska beblandelsen till trots. Mörka och nedtryckande skuggor ruva över nutidens Sverige, men intet kan vara falskare än att lägga ett par decennier till grund för bedömandet av ett folk med tusenårig odling. Svenskarnas lynne är dotter av en erövrare, som tagit sin brud i främmandeland, och ögat skiftar från kallaste blågrått till den låga, som måste ha fladdrat i Aladdins lampa, när han lyfte henne ur den underjordiska nischen för att med hennes bistånd varda sagornas hjälte. Ytterligheterna slingra sig om varandra som i Kanaan öknarna och vingårdarna och som taglet och guldet i Varingarnas mantelsnodd. Snikenhet och slösaktighet, världsklokhet och överdåd, tröghet och inbillning – allt ligger där sida vid sida som i en gammal slotssamling hemförda konstverk och krigsbyten stå uppställda mitt bland stenyxor och

flintspetsar från hedenhös. Du hinner knappast tillräkna svenskarna ett fel, innan du märker att det är en dygd, och knappast en förtjänst, innan du upptäcker, att den är ett lyte. Detta lynne avskuddar dock aldrig den utländska påklädseln mer än en gång och visar sig aldrig i full nationell självständighet mer än en gång: det är i karolinernas tid, och därför är denna i ännu mycket högre grad än det trettioåriga kriget förtjänt att utforskas, vördas och besjungas.

Sådant svenskarnas lynne gestaltat sig, är det Skandinaviens rikaste och intressantaste – ehuru underskattat av grannfolken och förnekat av sin egen tunga.

Januari 1896.

Noter

- 1) De år, som förflutit sedan detta nedskrevs, ha dock medfört stora förändringar.